
Leren wandelen met Jezus Christus

Christelijke geloofsopvoeding naar het voorbeeld van initiatie in DR Congo

Lumbwe K.K.R., Mande L.K.M. en M.J.C. Blok

Abstract

Numerous ancestral rites worldwide attest to the important role of the surrounding community. One such example is the rite of passage called *kumukanda*, the initiation of Basanga boys practised in the Kolwezi region of Democratic Republic of the Congo (DRC) until approximately 1970. Considering seven strong aspects of the *kumukanda* and the Biblical need of a triple transformation, this article outlines contemporary Christian initiation in DRC in order to help churches to accompany adolescents on their way to learn to walk with Jesus Christ. The article is the result of a practical theological research project in DR Congo from 2010 to 2013 by Lumbwe K.K. Roger, Mande L.K. Moïse and Matthijs J.C. Blok.

1. Introductie

Talrijke voorouderlijke overgangsriten wereldwijd getuigen van het belang van de omringende gemeenschap in het wegwijs maken van jongeren. Een voorbeeld daarvan is de *kumukanda*, tot ongeveer 1970 de overgangsrite van kind naar volwassene voor jongens van de Basanga te Kolwezi in DR Congo. Tijdens een themaweek over contextualisatie presenteerde Lumbwe Roger in 2002 als student aan de Ecole Réformée de Théologie in Lubumbashi een eerste aanzet voor een christelijk alternatief voor de *kumukanda*: een vergelijkbaar trainingscentrum in het bos, maar dan om openbare geloofsbelijdenis voor te bereiden. Als toenmalig docent aan de ERT raakte Matthijs Blok erbij betrokken. Op verzoek schoof Mande Moïse in 2011 aan. Als onafhankelijk trainer heeft hij ervaring met werken met groepen. Dit artikel is een vrucht van onze samenwerking in praktisch-theologisch onderzoek naar christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo.

Doelstelling

Het doel van dit artikel is

- a) het schetsen van de theologische en methodische basis van christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo (paragraaf 2 en 3);

- b) het illustreren van christelijke initiatie als geloofsoopvoeding in DR Congo aan de hand van de resultaten van ons onderzoek in de periode 2010-2013 (paragraaf 4);
- c) op basis van de resultaten van ons onderzoek ingrediënten aanreiken om kerken in Nederland te helpen jongeren te leren wandelen met Jezus Christus (naschrift).

2. Theologische basis

God wandelt met ons

De theologische basis voor wandelen met God is vanaf het begin van de geschiedenis duidelijk: God, de HEER, had de gewoonte met Adam en Eva door de tuin te wandelen in de koelte van de avondwind (Gen. 3:8). Elkaar vergezellen zal in de toekomst voor altijd de manier zijn waarop God en mens samenleven. De apostel Johannes schrijft over de gouden stad waar 'het lam haar licht is en de volken in haar licht zullen leven' (men kan ook vertalen: wandelen). (Op. 21:23-24). Ondanks onze zonden wil God in Christus door zijn Geest ook vandaag al met zijn volk wandelen. Zowel het Oude als het Nieuwe Testament getuigt daarvan: 'Ik zal bij hen wonen en in hun midden verkeren, ik zal hun God zijn en zij mijn volk' (Lev. 26:11-12; 2 Kor. 6:16).

Jezus vergezelt zijn leerlingen

De praktijk van samen op wandelen is duidelijk te zien in het leven van Jezus Christus. Hij heeft zijn discipelen meer dan drie jaar vergezeld. Zonder volledig te zijn noemen we drie motieven: medelijden, inwijden en op weg gaan.

- a) *Medelijden*. Opvallend genoeg betreft het medelijden de mensenmenigte, niet de leerlingen zelf: 'toen Jezus de mensenmenigte zag, voelde hij medelijden met hen, omdat ze er uitgeput en hulpeloos uitzagen, als schapen zonder herder' (Mat. 9:36). Jezus' vergezellen van zijn leerlingen is dus geen doel op zich, onze blik wordt naar buiten getrokken: Jezus trekt met hen op met het oog op mensen die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan (Mat. 11:28). Dat blijkt ook uit de roeping van de discipelen: 'kom, volg mij, ik zal jullie vissers van mensen maken,' zegt Jezus (Mat. 4:19).
- b) *Inwijden*. Met het oog op deze roeping geeft Jezus zijn leerlingen ruim aandacht en tijd om ze in te wijden in het goede nieuws van het koninkrijk (Mat. 4:23). De kern van wat Jezus in het vergezellen van zijn leerlingen beoogt is laten zien wie de Vader is (Joh. 1:18; Joh. 14:9). Opnieuw wordt onze blik naar buiten getrokken: Jezus wil zicht geven op zijn Vader.

- c) *Op weg gaan*. Gaandeweg wordt steeds duidelijker dat Jezus zijn discipelen eropuit wil sturen: 'de oogst is groot, maar er zijn weinig arbeiders' (Mat. 9:37), 'ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen' (Mat. 28:19).

Conclusie

Legt men beide alinea's tegen elkaar aan dan mag men zeggen: als Jezus zijn leerlingen vergezelt, is dat ingebed in Gods wil om met ons te wandelen. Concluderend stellen we vast dat de theologische basis voor christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo in God ligt: de Schrift is ervan doortrokken dat God ons in Christus door zijn Geest wil vergezellen.

3. Methodische basis

Omarmen en loslaten

Samen op wandelen gebeurt in een specifieke context. Wil christelijke initiatie adequaat zijn, dan is het van belang daar rekening mee te houden. Clodovis Boff heeft onze ogen geopend voor het belang van direct aan de werkelijkheid ontleende kennis.¹ Hij betoont zich daarmee een goed rooms-katholiek: meer dan andere christelijke theologische oriëntaties verstaat de rooms-katholieke traditie de kunst zorgvuldig naar de realiteit van het menselijk leven te kijken, dit met als resultante een lichamelijk ervaarbaar sacrament voor elke levensovergang. Theologisch gezien staat hun nauwkeurige waarneming van de alledaagse praxis in het kader van instemmend bejegenen van het schepselmatige (*omarmen*) en een zwakke zondeleer (wij mensen zijn ziek, wij zijn niet dood).

Van de weeromstuit hebben de dopersen zich fel verzet tegen het creatuurlijke en een krachtige zondeleer ontwikkeld: het kwaad zit in de schepping, houd je daar zo ver mogelijk bij vandaan door je radicaal terug te trekken op het geestelijk leven want in de geschapen werkelijkheid kan God absoluut niet participeren (*loslaten*). Daarmee hebben de dopersen de werkelijkheid losgetrokken van het leven. Toch hebben ze wel een punt: het leven op aarde is tot in de wortel aangetast. Dat kan alleen hersteld worden door totale purificatie heen.

De kerken van de Reformatie houden schepping en zonde op spanning door met twee woorden te spreken: cultuur als antwoord is *omarmen en loslaten*.

1 Hij introduceerde de trits 'zien, oordelen en handelen', Leonardo Boff en Clodovis Boff, *Wat is theologie van de bevrijding?*, Apeldoorn 1986, 52. Zie voor een treffende typering van de trits Kees de Ruijter, *Meewerken met God. Ontwerp van een gereformeerde praktische theologie*, Kampen 2005, 119.

Omarmen gaat terug op God: Hij laat niet los wat zijn hand begon (Gen. 3:9vv). Trouw als God is, houdt Hij de trinitarische grammatica van zijn schepping intact: in de geschapen werkelijkheid zijn nog steeds trekken van de Schepper zichtbaar aangezien Vader, Zoon en Heilige Geest blijvend van zich doen spreken. Zodoende is er na de zondeval nog iets van het licht der natuur in de mens overgebleven. Loslaten heeft alles te maken met menselijke zonde: het ontkennen van Gods goedheid vreet door in alle relaties (Gen. 3:1-19). Ontrouw als wij mensen zijn, strookt onze culturele grammatica niet met de wil van God en kunnen wij zelf niet tot heilbrengende kennis van God komen. Combineer je beide werkelijkheden, dan zitten in cultuur als antwoord altijd én scheppingselementen én kwaad. We zijn ervan overtuigd dat God ons door zijn Geest en Woord oog wil geven voor zowel de te omarmen scheppingselementen als het los te laten kwaad om zo in onze culturele grammatica Gods trinitarische grammatica te volgen en in praktijk te leren brengen.

Met huid en haar

Bij het in praktijk leren brengen van Gods trinitarische grammatica in onze culturele grammatica is ‘*embodiment*’ van belang: wij zijn geschapen met een lichaam. Mensen vormen vereist dan ook een pedagogische praktijk die met huid en haar traint in leren liefhebben. Oftewel: (geloofs)opvoeding is ‘lijfelijk-ker’ dan we vaak aannemen, zoals James Smith benadrukt.² Hij verzet zich hiermee tegen reductie van de menselijke persoon tot een cognitief wezen: de hele mens moet erbij betrokken worden – zo zijn wij immers geschapen. De talrijke initiatieriten die DR Congo vanouds kent getuigen van feeling voor het lichamelijke en de gemeenschapsvormende kracht van het ritueel.³ De *kumukanda* is daar een treffend voorbeeld van: lijfelijk ervaren de jongens de pijn van het moeten loslaten van hun kindzijn en de vreugde daarmee een man geworden te zijn. Initiatie is daarmee een lichamenlijk ervaarbare pedagogische praktijk, je bent er met huid en haar bij betrokken. Deze krachtige trek van de Congolese culturele grammatica verdisconteren we graag.

Verhalen vertellen

Een andere krachtige trek is het vanouds sterke communicatiemiddel van verhalen vertellen in DR Congo.⁴ Om nadrukkelijk aan te sluiten bij de gramma-

2 James K.A. Smith, *Desiring the Kingdom. Worship, Worldview and Cultural Formation*, Grand Rapids 2009, 32.

3 Smith, *a. w.*, 40.

4 Dieudonné Makola sdb, *Catéchiser en contexte congolais à l'aube du troisième millénaire. Jalons d'une catéchèse inculturée*, Lubumbashi 2008, 74.

tica van de Congolese samenleving gebruiken we de methode van verhalen vertellen. Dit past goed bij wat Donatien Kembe ‘het catechetisch palaver’ noemt: de narratieve hulpbron van de gesprekken in het Afrikaanse palaver benutten om over Jezus te vertellen.⁵ Bovendien sluit het goed aan bij mensen en bij Gods openbaring: mensen zijn altijd mensen met een verhaal⁶ en zowel Gods openbaring als de menselijke ervaring heeft een verhaalstructuur.⁷

Gidsen in vier dimensies

Richard Osmer is met een vierslag gekomen om lokale gemeenten een instrument in handen te geven voor praktisch theologische interpretatie: 1) priesterlijk luisteren; 2) meesterlijk doorzien; 3) profetisch onderscheiden en 4) koninklijk leidinggeven. Vergeleken met de trits van Boff is er apart aandacht voor de betekenis van de handelingswerkelijkheid. Dit resulteert in het genoemde kwartet. Het gaat terug op het viervoudig ambt van Christus: priester, rabbi, profeet en koning.⁸ Elke dimensie heeft een bijbehorende vraag en typeert een taak en functie:⁹

Dimensie	Vraag	Taak	Functie
1. Luisteren	Wat gebeurt er?	Beschrijvend	Priester
2. Doorzien	Waarom gebeurt het?	Interpreterend	Rabbi
3. Onderscheiden	Wat zou er moeten gebeuren?	Normatief	Profeet
4. Leidinggeven	Hoe nu te handelen?	Pragmatisch	Koning

De vier dimensies zijn in de praktijk niet van elkaar te scheiden: als je naar iemand luistert probeer je tegelijk zicht te krijgen op wat hem of haar beweegt (meesterlijk doorzien), taxeer je ondertussen wat je ervan vindt (profetisch onderscheiden) en denk je na hoe je hem of haar in de gegeven situatie een stap verder kunt helpen (koninklijk leidinggeven). Dat neemt niet weg dat in

5 Donatien Kembe Ejiba, ‘L’importance du récit en catéchèse. Repères pour une catéchèse narrative’, in: Henri Derroitte (ed.), *Théologie, mission et catéchèse*, Brussel/Montréal 2002, 154-156.

6 Peter W. van de Kamp, *Verhalen om te leven. Levensverhalen in het pastoraat*, Utrecht 2013, 51.

7 Kees van Dusseldorp, *Preken tussen de verhalen. Een homiletische doordenking van narrativiteit*, Utrecht 2012, 77.

8 We zijn ons bewust van de afwijking van het spreken over *munus triplex* in de traditionele theologie, maar sluiten hier voor ons doel aan bij Osmers vierdeling.

9 Richard R. Osmer, *Practical Theology. An Introduction*, Grand Rapids 2008, 28-29.

het algemeen de start bij priesterlijk luisteren voor de hand ligt: als verrijking van de praxis het oogmerk is, is het aan te bevelen in te zetten met de vraag wat er in de praktijk precies gebeurt. Eén ding is inmiddels duidelijk: gidsen in de vier dimensies van de ene Middelaar is veel meer dan een academische oefening, het is een *way of life* in het *web of life*, waarbij de vier onderscheiden dimensies onderling verbonden zijn, elkaar wederzijds beïnvloeden en steeds onderwerp van aandacht blijven.¹⁰ Aansluitend bij Osmer typeren we de methodische basis van studie naar christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo als gidsen in de vier dimensies van de ene Middelaar. In de volgende paragraaf presenteren we de resultaten van ons onderzoek.

4. Christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo

4.1 Priesterlijk luisteren

Priesterlijk luisteren 1: geloofsopvoeding in vijf kerkgenootschappen in Lubumbashi

Om zicht te krijgen op de huidige praxis van christelijke geloofsopvoeding hebben we in 2011 vijf sleutelfiguren op dit gebied uit vijf verschillende kerkgenootschappen in Lubumbashi geïnterviewd. Samen vertegenwoordigen deze kerkgenootschappen zo'n 60% van de christelijke kerken in Lubumbashi. Op grond van hun bevindingen kunnen we derhalve spreken van een representatief beeld van de huidige praxis van christelijke geloofsopvoeding in Lubumbashi. De keuze voor de vijf kerken is ingegeven door ervaring op het gebied van christelijke geloofsopvoeding en beschikbaarheid in november 2011. De keuze voor Lubumbashi is ingegeven door het feit dat het project daar z'n ontstaansgeschiedenis heeft en dat het voor ons alle drie relatief goed bereikbaar is. Concreet hebben we de bron van verhalen vertellen aangeboord met als leidende vraag: wat geven jullie komende generaties waarom mee en hoe doen jullie dat? Hierbij een paar citaten uit de vijf door ons in het Frans geregistreerde interviews.¹¹ Citaten over christelijke geloofsopvoeding in Lubumbashi (2011):

'Buiten de stad hebben we een trainingscentrum waar lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van jongeren centraal staat', vertelt dominee Lunungu

¹⁰ Osmer, *a.w.*, 11.

¹¹ Het betreft interviews met Lunungu, Mazau, Makesa, Shimbi en Makola. Plaats en data van de interviews: Lubumbashi, resp. 9 november 2011, 10 november 2011, 12 november 2011, 14 november 2011 en 14 november 2011.

Tshambu van de Eglise Evangélique Luthérienne au Congo, 'er wordt gesport maar ook les gegeven over AIDS, en dat bewust aan jongens en meisjes samen zodat ze hetzelfde horen en zich voor elkaar verantwoordelijk leren voelen'.

Dominee Mazau Wa Ngweji Samachai van de Eglise des Frères en Christ Garenganze erkent dat we een 'ernstig probleem hebben' en noemt als belangrijkste oorzaak dat 'belangstelling en follow-up door ouderlingen en dominees ontbreekt'. Hij constateert dat de zondagschool zodoende 'een speellokaal is geworden om volwassenen niet tot last te zijn'.

Ook ouderling Makesa Mwamba van de United Reformed Church in Congo beseft de noodzaak van 'rijpe en goed toegeruste volwassenen' om jongeren op hun toekomst voor te bereiden. Hij onderstreept dat jongeren 'in een heel complexe tijd leven: ze hebben meer vrijheid dan vroeger, doen graag mee met wat andere jongeren bezighoudt en door de opmars van de technologie staan ze overal mee in verbinding'.

Zijn onderwijs geeft dominee Shimbi Kitwa Kabulo van de Eglise Réformée Confessante au Congo bij voorkeur samen met een gemeentelid, een arts bijvoorbeeld. Ook trekt hij het bewust breder dan praten. Zo sluit hij een cursusmorgen voor jonge stellen regelmatig af met een gezamenlijke liefdemaaltijd, daarbij verwijzend naar het bijbelse koinonia. Verder benadrukt hij het belang van het inschakelen van jongeren: 'we hebben onze kerk laatst uitgebreid, het meeste werk is door jongeren gedaan, zij dragen nadrukkelijk hun steentje bij'.

'Wat we op het gebied van sport, muziek, taal, reflectie en kerk hebben kan ik niet allemaal opnoemen' vertelt priester Dieudonné Makola van de Eglise Catholique Romaine, 'maar de vele activiteiten en groepen zijn middelen waarmee we jongeren onderdompelen in een christelijke atmosfeer en christelijke waarden bijbrengen'. De preventieve pedagogiek van Don Bosco staat daarin centraal: beter voorkomen dan genezen. Priester Makola noemt dat graag de 'pedagogiek van het verbond', verrassend om dat als gereformeerden uit rooms-katholieke mond te horen. De aanpak rust op drie pijlers, te weten redelijkheid, genegenheid en God leren kennen.

Priesterlijk luisteren 2: de kumukanda van de Basanga in Kolwezi

Wat we in de interviews in Lubumbashi hebben gehoord, heeft deels zijn wortels in de *kumukanda*. Om een beeld van de *kumukanda* te krijgen zijn vier ervaringsdeskundigen geïnterviewd over de *kumukanda*. Samen vertegenwoordigen zij zo'n 10% van de nog in leven zijnde mannen die indertijd

bij de *kumukanda* betrokken waren. Op grond van hun getuigenis kunnen we dus spreken van een enigermate representatief beeld van de *kumukanda*. De keuze voor de Basanga is ingegeven door de wens zo nauw mogelijk aan te sluiten bij het ontstaan van het project: de themaweek over contextualisatie aan de ERT in Lubumbashi in 2002, waar Lumbwe Roger een eerste aanzet gaf voor een christelijk alternatief voor de *kumukanda*. Een paar samenvattende citaten uit de door Lumbwe Roger in het Kisanga gehouden interviews.¹² Citaten over de *kumukanda* van de Basanga in Kolwezi (tot ongeveer 1970):

Eén van de jongens zelf geeft het startschot door de verantwoordelijke voor de *kumukanda* uit te dagen met de woorden 'geef mij je *funda* (een bamboe mandje met mesjes en diverse medicinale producten) opdat ik er zoete aardappelen in leg.'

De eerste fase is het (voorbereiden van het) scheiden van de jongens van hun leefomgeving. De wens van de jongens moet publiek bekend gemaakt worden, de verantwoordelijke voor de *kumukanda* moet een ervaren team samenstellen, de ouders moeten zorgen voor voldoende eten en drinken en de chef van het dorp moet officieel geïnformeerd worden, opdat hij de *lupemba* (witte inheemse poeder) beschikbaar stelt, tevens het teken van toestemming en zegen van de voorouders. Ook zijn er mannen nodig om een hut in het bos te bouwen. Verder moeten er vrouwen in de overgang worden gevonden om te koken in de gelegenheidskeuken in het dorp. Is alles klaar, dan wordt er met veel tamtam en vreugdekreten huilend afscheid genomen.

De tweede fase is de periode van isolement. In de hut in het bos zitten en slapen de jongens op met bladeren bedekte grond om ze te leren alles te doorstaan. Achter de hut worden ze besneden, de ergste pijn die een man kan overkomen, tegelijk het teken dat ze vanaf nu man zijn en alles aankunnen. Overdag leren ze jagen, dansen en wat een man verder doet. Elke avond zitten ze rondom het vuur. Het zijn momenten van opwarmen, maar vooral van gesprek over zeden en gebruiken om hen in te wijden in de geheimen van de stam en voor te bereiden op het leven als man.

12 Het betreft interviews met Asa, Mupampo, Nkonga en Tunga. Plaats en data interviews: Walemba (met Asa), Ndjoni (met Nkonga), Kolanga (met Tunga) en Walemba (met Mupampo), april 2010 en mei 2011. Wie wat gezegd heeft is helaas niet meer te achterhalen, net zomin als de exacte data. Daarom is gekozen voor samenvattende citaten. In mei 2011 zijn verduidelijkingsvragen gesteld.

De laatste fase is de terugkeer in het feestvierende dorp. 's Avonds dansen de ingewijden de *mushimbo*, maar ze zitten ook rondom het vuur en mogen zelfs slapen. 's Morgens vroeg worden ze zingend omsloten door de verantwoorde-lijken voor de *kumukanda*, want ze mogen de gloed en het geknetter van het vuur niet opmerken nu enkele mannen de hut in het bos inclusief de voorhui-den van de ingewijden verbranden door de *musole* (stukje hout dat vanaf dag één bewaard is in de oven van de gelegenheidskeuken in het dorp) erin te gooi-en ten teken dat alles is volbracht. Daarna krijgen ze een bad in de rivier, wor-den ze geknipt en krijgen ze nieuwe kleren aan. Dan presenteren ze zich stuk voor stuk in het dorp, terwijl ze de in het bos geleerde dans *mutomboko* doen – een teken dat ze bereid zijn elk gevaar te trotseren en zich in de gemeenschap te zullen opofferen in belang van het geheel.

Priesterlijk luisteren 3: huidige praxis van inwijden in de geheimen bij de Basan-ga in Kolwezi

Om zicht te krijgen op de huidige praxis van het inwijden in de geheimen van de stam bij de Basanga in Kolwezi zijn vijf ervaringsdeskundigen geïnter-viewd. Drie van hen hebben ons wegwijs gemaakt in de *kumukanda*. In een groepsinterview heeft ook een twaalfstal jongemannen in de leeftijd van 20 tot 27 jaar van Eglise du Reveil de la 45me Communauté in Kolwezi ons van informatie voorzien over de huidige praktijk. Op grond van genoemde inter-views kunnen we spreken van een enigermate representatief beeld van de hui-dige praxis van het inwijden in de geheimen van de stam. Hierbij een paar citaten uit de vijf door Lumbwe Roger in het Kisanga gehouden interviews¹³ en uit het door Lumbwe Roger gehouden groepsinterview in het Swahili.¹⁴ Citaten over het inwijden in de geheimen van de stam bij de Basanga in Kol-wezi (2011):

‘Af en toe kunnen we iets vertellen over de cultuur, maar kijk je om je heen dan moet je zeggen dat de cultuur zoals wij die kenden heeft afgedaan’, zegt Mwaku. Asa constateert hetzelfde: ‘vraag je jongeren op de tamtam te spelen of te dan-sen, dan doen ze dat niet, voor hen is moderne muziek alles’. Muvunda trekt het breder: ‘ouderen doen er niet meer toe, vrouwen zijn niet meer onderdanig

13 Het betreft de interviews met Asa, Mwaku, Muvunda, Nkonga, Tunga. Plaats en data van de interviews: Walemba, 27 oktober 2011 (Asa); Mpala, 28 oktober 2011 (Mwaku); Muvunda, 29 oktober 2011 (Muvunda); Ndjoni, 28 oktober 2011 (Nkonga); Kolanga, 28 oktober 2011 (Tunga).

14 Het betreft het groepsinterview met een twaalfstal jongemannen. Plaats en datum van het interview: Kolwezi, 30 oktober 2011.

aan hun man, jongeren beslissen zelf met wie ze trouwen en jongens gaan gewoon bij de vrouwen zitten die aan het koken zijn'. Volgens Tunga is de kerk de hoofdverantwoordelijke: 'ik onderstreep dat het verwerpen van de cultuur grotendeels aan de kerk te wijten is. Ik, die met u spreek, verzeker u, dat de kerken mijn tamtams hebben gevraagd en zich er vandaag van bedienen'. Nkonga constateert dat 'de periode van isolement niet is vervangen door een andere specifieke methode' en dat de meeste jongeren hun kennis overal en nergens vandaan halen.

De meerderheid van de jongeren bevestigt 'dat ze het belang van de cultuur vaak niet inzien'. Ze voegen er aan toe 'dat niet wordt uitgelegd waarom iets wel of niet mag. Bovendien staat wat ouderen van ons vragen soms haaks op wat de kerk ons leert'. Eén van hen noemt nog een ander probleem: 'vandaag accepteert niemand de pijn te ondergaan zoals ten tijde van de kumukanda, gevolg is dat we voor gek worden verklaard, dat stimuleert natuurlijk niet om de cultuur in stand te houden'.

4.2 Meesterlijk doorzien

Gidsen in de vier dimensies van de ene Middelaar is ook meesterlijk doorzien: waarom gebeurt het? In meesterlijk doorzien zijn twee etappes te onderscheiden:

- a) het maken en verifiëren van plots van de afzonderlijke interviews.

De uitgewerkte interviews zijn in een plotstructuur gegoten: een beproefde manier om de via de narratieve onderzoeksmethode verkregen informatie te ordenen en te selecteren. De basisstructuur van de plot wordt zichtbaar gemaakt in een opeenvolging van een aantal stellende zinnen ('moves') die enkelvoudig van aard zijn.¹⁵ Genoemde plots vertellen het verhaal in geconcentreerde vorm. Ze zijn goed ontvangen door de geïnterviewde ervaringsdeskundigen. Met één kleine aanvulling zijn alle plots goedgekeurd: 'inderdaad, dit is ons verhaal'.¹⁶ Dit bevestigt dat de narratieve onderzoeksmethode een passende jas is gebleken. Dat zegt iets over de empirische waarde van de methode: blijkbaar doet zij recht aan de aard van de praxis en is zij Congolezen op het lijf geschreven.

15 David G. Buttrick, *Homiletic. Moves and Structures*, Philadelphia 1988, 291.

16 Op Lunungu en Mupampo na hebben alle geïnterviewde ervaringsdeskundigen in de periode juni-augustus 2013 de goedkeuring van de plot van hun interview schriftelijk bevestigd. Lunungu bleek naar Kinshasa verhuisd te zijn. Mupampo bleek helaas overleden.

- b) het ontdekken en verifiëren van een patroon in de gezamenlijke interviews. Nauwkeurig luisterend naar de interviews ontdekten we een patroon in de interviews. Ook dat patroon hebben we in een plotanalyse gegoten, wederom geformuleerd in een opeenvolging van vijf stellende zinnen ('moves') die enkelvoudig van aard zijn, te weten:

‘de wereld dringt zich op aan onze jeugd (1)
gelukkig mogen we hun het evangelie meegeven (2)
dat is wat ze nodig hebben om voor God te leven (3)
laten we daar dan alles voor mobiliseren (4)
zo krijgt God de eer van alle generaties’ (5)

Aangezien interpreteren altijd gevoelig ligt, hebben we het ontdekte patroon door derden laten toetsen om zo tot een solide basis te komen voor een geloofwaardig vervolg. Tijdens een seminar in Lubumbashi in 2012 hebben we de plots van de interviews, inclusief het ontdekte patroon, gepresenteerd aan vijf personen uit vier verschillende kerken en twee verschillende continenten. Het door ons in de interviews ontdekte patroon is goed ontvangen: met ons zijn de deelnemers aan het seminar van mening dat genoemd patroon het klaarblijkelijk verhaal is dat uit de goedgekeurde plotanalyses oprijst.

4.3 Profetisch onderscheiden

Gidsen in de vier dimensies van de ene Middelaar behelst ook profetisch onderscheiden: wat zou er moeten gebeuren?

Een gezond en inspirerend bijbels kader

Genoemd seminar in Lubumbashi stond met name in het teken van profetisch onderscheiden en daarmee van Gods verhaal. Bij de samenstelling van de groep deelnemers is gekozen voor de combinatie van lokale inbedding en enige bovenlokale verbreding. Tijdens het seminar is geprobeerd een gezond en inspirerend bijbels kader neer te zetten voor christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo. Allereerst door levendig te discussiëren over de *replot*: hoe helpen we het verhaal zo (anders) te vertellen dat het ingepast wordt in Gods verhaal?¹⁷ Na een morgen debat kwamen we tot de volgende replot:¹⁸

¹⁷ Buttrick, *a.w.*, 301.

¹⁸ De getallen tussen haakjes achter de moves van de replot verwijzen naar het overeenkomstige getal achter de moves van de in paragraaf 4.2 genoemde plot.

‘God verdient de eer van alle geslachten (5)
 maar onze zeer complexe wereld dringt zich op aan jong en oud (1)
 de kerk moet een leerschool naar het evangelie zijn (2)
 laten we samen daarvoor alles inzetten (4)
 dat is wat we nodig hebben om in alles voor Gods aangezicht te leven’ (3)

Ten opzichte van de *kumukanda* is dat een driedubbele transformatie: 1) van de geschapen werkelijkheid waar Christus aan ontbreekt naar met huid en haar in Christus geheiligd zijn; 2) van de toekomst van de gemeenschap naar de eer van God die Hem door zijn geredde volk wordt gebracht en 3) van de exclusiviteit van de eigen gemeenschap naar de inclusiviteit van alle geslachten.

Drie criteria

Uit Romeinen 11:33-12:5 blijkt dat de kerk als gemeente van Christus alles te maken heeft met transformatie. In dat gedeelte reikt Paulus drie onmisbare criteria aan voor samenleven in dienst van God, goed te typeren als *reframing*, *redirection* en *revitalisation*.¹⁹

- a) *Reframing*. In Romeinen 12:1 noemt Paulus het motief: Gods barmhartigheid. Daarmee typeert hij het kader van christelijk samenleven voor het aangezicht van God en daarmee van christelijke geloofsopvoeding als initiatie: onverdiende genade door God in Christus aan ons gegeven. Dat is een principieel ander kader dan waarin de *kumukanda* gesitueerd was: op eigen kracht en met behulp van de voorouders proberen te overleven. In Christus draait God dat genadig om: mijn barmhartigheid is je leven!
- b) *Redirection*. In Romeinen 12:2 noemt Paulus het doel: Gods eer. Daarmee geeft hij de richting aan: samenleven in dienst van God is gericht op wat goed, volmaakt en God welgevallig is. Dat is een radicaal ander doel dan de *kumukanda* had: niet de toekomst van de eigen gemeenschap veilig stellen maar je samen richten op de glorie van God en Christus.
- c) *Revitalisation*. In Romeinen 12:2-5 vertelt Paulus hoe: in een continu proces van metamorfose, waarin Gods kinderen elkaar als leden van het lichaam van Christus in dienende liefde aanvullen en alles wat God hun geeft opnieuw in zijn dienst stellen. Dat betreft een fundamenteel grotere

¹⁹ C.J. Haak, *Metamorfose. Intercultureel begeleiden van kerken in een niet-christelijke omgeving*, Zoetermeer 2002, 76-82.

groep mensen dan de *kumukanda* dekte: niet alleen de eigen gemeenschap maar Gods kinderen ‘uit alle landen en volken, van elke stam en taal’ (Op. 7:9) die in Christus samen een lichaam vormen. Het is ook alles opnieuw in dienst stellen van de HEER van wie de aarde is en alles wat daar leeft (Ps. 24:1).

The Only Master of Initiation

Het meest wezenlijke verschil met de *kumukanda* is dat Christus niet buiten de initiatie blijft en ons in de zijne trekt: Hij is mens geworden om in onze plaats het vuur van Gods toorn over onze zonden te ondergaan, de wereld met God te verzoenen, leven in overvloed te schenken en zijn kerk voorgoed in Gods verhaal en daarmee in zijn missie op te nemen.²⁰ Over *embodiment* gesproken! Daarom is Christus met recht ‘the only Master of Initiation’.²¹

4.4 Koninklijk leidinggeven

Gidsen in de vier dimensies van de ene Middelaar veronderstelt ook koninklijk leidinggeven: hoe nu te handelen? Om dat te bepalen heeft de aan *embodiment* verwante notie participatie ons op het spoor gezet, zowel theologisch (participatie als delen in) als praktisch (participatie als deelnemen aan).

- a) *Theologisch*. Wij mogen delen in het vergevende en vernieuwende werk van Jezus Christus. Paulus schrijft: ‘we zijn door de doop in zijn dood met Hem begraven om, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven te leiden’ (Rom. 6:4). Bij dat nieuwe leven hoort ook dat we participeren in de ambten van Christus. Eén en ander is goed te typeren als ‘vital participation’. Fernando Domingues noemt dit een sleutelbegrip in de traditionele initiatie.²² In de *kumukanda* blijkt het nog iets inniger te zijn: genoemde overgangsrite gaat terug op de *l’union vitale*, de eenheid van alle leven. Wij hebben de meer gangbare notie participatie opgepakt (*revitalisation*), dit in het kader van Gods genade in Christus (*reframing*) en gericht op zijn eer (*redirection*).
- b) *Praktisch*. Wat mensen zelf ontdekken blijkt doorgaans beter. Participatie sluit goed aan bij de traditionele kunst van welsprekendheid in het Afri-

20 Christopher J.H. Wright, *The Mission of God. Unlocking the Bible’s Grand Narrative*, Downers Grove 2006, 66.

21 Fernando Domingues, ‘Christ the Master of Initiation. A Study in African Christology’, *African Christian Studies* 20/3 (2004), 41.

22 Domingues, *a.w.*, 15.

kaanse palaver. Het is ook karakteristiek voor de onderwijsmethode van Timothy Leadership Training Institute:²³ de lessen zijn interactief en inductief, zodat de deelnemers door eigen reflectie en gezamenlijk gesprek ontdekken wat de Bijbel leert en hoe dat middels een actieplan in praktijk te brengen. De van 2011-2013 in Lubumbashi opgedane ervaring met genoemd trainingsprogramma, leidde ertoe onze handelingsstrategie te gieten in de vorm van een module, gericht op leidinggevend in de kerk. De keuze voor de doelgroep is ingegeven door het feit dat christelijke initiatie als geloofsopvoeding bij uitstek een kerkelijke taak is. Het doel van de module is leidinggevend in de kerk te helpen jongeren in de kerk te vergezellen in het leren wandelen met Jezus Christus. In 2013 en 2014 is de module getest op drie plaatsen (Lubumbashi, Kolwezi en Likasi) in vijf groepen met in totaal 68 mannen en vrouwen. Op basis van het testen van de module en de rapportage over de actieplannen is de conclusie dat de module een passende jas is gebleken om het gesprek over christelijke initiatie als geloofsopvoeding een impuls te geven en 25% van de deelnemers heeft gestimuleerd daadwerkelijk één of meerdere jongeren te vergezellen.

4.5 Conclusie

Er zijn verbindingslijnen tussen christelijke geloofsopvoeding anno 2011 in Lubumbashi, de *kumukanda* en christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo. Dankzij de scheppend onderhoudende werking van God waarmee Hij zijn trinitarische grammatica in stand houdt, kent de *kumukanda* zeven krachtige aspecten die in het kader van christelijke initiatie als geloofsopvoeding in DR Congo het volle pond verdienen: a) het vergezellen van jongeren, b) de nadruk op participatie van de gemeenschap, c) het met huid en haar bij de initiatie betrokken zijn, d) het vertellen van verhalen, e) de aandacht voor herbronnen, f) de waarde van een intense periode en g) de scherpe cesuur tussen kind en volwassene. Gezien Gods verhaal in Jezus Christus dienen genoemde aspecten echter ingebed te worden in een setting die een driedubbele transformatie heeft ondergaan, namelijk: 1) van de exclusiviteit van de eigen gemeenschap naar de inclusiviteit van alle geslachten; 2) van de toekomst van de gemeenschap naar de eer van God Hem door zijn geredde volk gebracht en 3) van de geschapen werkelijkheid waar Christus aan ontbreekt naar het met huid en haar in Christus geheiligd zijn, want Christus blijft niet

23 TLTI is een trainingsprogramma voor mensen in de kerk die op verschillende niveaus leidinggeven: als ambtsdrager, in het gezin, in jeugdwerk of op huiskringen. Het materiaal wordt momenteel in zo'n 50 landen ter wereld gebruikt (www.tlti.org).

buiten de initiatie en trekt ons in de zijne. Deze driedubbele transformatie helpt om in de Congolese culturele grammatica Gods trinitarische grammatica verdiept in praktijk te leren brengen.

5. Naschrift

Kerken in Nederland helpen jongeren te leren wandelen met Jezus Christus. Kunnen de resultaten van ons onderzoek kerken in Nederland helpen jongeren te leren wandelen met Jezus Christus?²⁴ Hieronder een aanzet.

Ontdekkingen

We hebben in ons onderzoek zeker acht ontdekkingen gedaan:

- a) *het belang van vergezellen van jongeren*: ervaren trainers trekken langdurig samen op met jongens op weg naar volwassenheid.
- b) *de plaats van de gemeenschap*: de persoonlijke geschiedenis is nauw verwlochten met en dienstbaar aan die van de gemeenschap.
- c) *de integrale vorming met huid en haar*: de *kumukanda* is naar lichaam en ziel een allround voorbereidingsschool op leven in de gemeenschap en betreft een symbolisch sterven om opnieuw geboren te worden.
- d) *het belang van verhalen vertellen*: rondom het vuur worden uitgebreid verhalen verteld over normen en waarden en over zeden en gebruiken.
- e) *de aandacht voor herbronnen*: de Basanga gaan bewust op de schouders staan van generaties die hen zijn voorgegaan.
- f) *de waarde van een intense periode*: trainers en jongens trekken een tijd intensief samen op en besteden daarin zorgvuldig aandacht aan rituelen.
- g) *de scherpe cesuur tussen kind en volwassene*: na een helder afgebakende periode krijgen en ambiëren de jongens een plaats als volwassenen.
- h) *de noodzaak van driedubbele transformatie*: gezien Gods verhaal in Jezus Christus dienen bovenstaande aspecten ingebed te worden in een setting die een driedubbele transformatie heeft ondergaan: 1) van de exclusiviteit van de eigen gemeenschap naar de inclusiviteit van alle geslachten; 2) van de toekomst van de gemeenschap naar de eer van God Hem door zijn geredde volk gebracht en 3) van de geschapen werkelijkheid waar Christus

24 Voor recente literatuur over geloofsopvoeding in Nederland zie: Harmen van Wijnen, *Faith in Small Groups of Adolescents: Being Together as a Basic Given*, Delft 2016. In een artikel constateert Van Wijnen dat jongeren inwijden in het geloof vaak wordt gereduceerd, zowel in tijd als in context en inhoud. Hij pleit voor een praktijk waarin samen verhalen delen over het leven en over God centraal staat, Harmen van Wijnen, 'Vertel het uw kinderen... Inwijding door verhalen als opdracht van de kerkelijke gemeente', *Wapenveld* 64/3 (2014), 2-9.

aan ontbreekt naar met huid en haar in Christus geheiligd zijn, want Christus blijft niet buiten de initiatie en trekt ons in de zijne.

Sleutels

Op basis van genoemde ontdekkingen noemen we drie sleutels om kerken te helpen jongeren te leren wandelen met Jezus Christus.

Eerste sleutel: jongeren laten merken dat ze van waarde zijn

- a) jongeren liefhebben
- b) jongeren vergezellen

Tweede sleutel: jongeren hechten zich in Gods gezin aan Jezus Christus

- a) jongeren wegwijzen maken in Gods verhaal in Jezus Christus
- b) jongeren integraal vormen (hoofd, hart, handen, huid en haar)
- c) jongeren inzicht geven in Gods weg en werk door de eeuwen heen
- d) jongeren oog geven voor Gods wereldwijde gezin
- e) jongeren helpen zich gewonnen te geven aan Jezus Christus

Derde sleutel: jongeren dienen met vreugde

- a) jongeren gebruiken hun gaven en talenten tot eer van God en tot heil van de naaste
- b) jongeren nemen hun plaats in de gemeente van Christus in en krijgen deze ruimte
- c) jongeren toerusten om christen te zijn in Gods wereld

Wij gaan ervan uit dat kerkmensen ter plaatse de best gesitueerde personen zijn samen contextueel kleur aan te brengen en zijn ervan overtuigd dat de Heilige Geest hen door en met het Woord van God zal leiden.

Lumbwe K.K.R. is predikant in de Eglise Réformée Confessante au Congo te Likasi, DR Congo.

Mande L.K.M. is predikant in de United Reformed Church of the Congo te Lubumbashi, DR Congo.

M.J.C. Blok is predikant in de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt te Nijkerk-West.